

Dalos György 1969-ben írt, Látomás című versének mottójával adtuk ki barátainkkal a rendszerváltás idején az Autonomia című félszamizdat lapot. Az ezer példányban nyomott, egy kiadást megélt stencilűjságot az 1988-ban alapított, nyíltan anarchista szellemiségű Autonomia Csoport adta ki; 1919 óta ez volt az első magyarországi baloldali anarchista csoport, amely dolgozói öngazgatást és kölcsönös segítséget hirdetett. Tudtuk, mertük, tettük. Volt kiút. „Célunk egy olyan szabad, állam-, uralom- és erőszak nélküli társadalom, amelyben megszűnik a tekintélyelv, és ahol autonóm, önrendelkező közösségek alkotnak önkéntességen alapuló decentrális szövetségeket.” Mottónk az volt, hogy „Légy realista, követeld a lehetetlent!”, és megkérdeztük: „Élt Ön ma már?”

A magyar állam és a magyar tekintélyelv persze nem szűnt meg, az Autonomia Csoport igen. 1990-ben létrehoztuk az 1919-es Krausz Károly-féle körrel azonos nevű Budapesti Anarchista Csoportot, amely egészen 1993-ig sikeresen működött (lapot is kiadtunk Anarchista Újság címmel), sőt, néhányan országos föderációt is létrehoztak. És bár soha nem voltunk tipikus – tehát államorientált – baloldaliak, e sorok szerzője az individualista/liberális anarchizmust felfedező hosszúságú gondolkodási folyamat nyomán néhány éve elbúcsúzott a B. A. Cs.-tól és az egész antikapitalista baloldaliságtól – anélkül, hogy levette volna az anarchisták fekete csillagját hajtókéjéről. Az amerikai Libertarian Partynál tett látogatásom, valamint F. A. Hayek és a nemrég elhunyt Murray F. Rothbard írásai döbentettek rá, hogy ha létezik következetesen szabadelvű gondolat, úgy az a Magyarországon még ismeretlen *anarcho-kapitalista*, vagy modernebb nevén *libertariánus* filozófia, amely maximálisan összeköti a politikai és gazdasági szabadságjogokat. Azóta a nyilvánosság gyakorlatilag teljes kizárásával, minden sajtóvisszhang nélkül, tavaly kiadták Hayek legjobb esszéinek gyűjteményét (*I. Felhasznált irodalom*), és 34 év késéssel az idén végre magyarul is megjelent a mélyen libertariánus Milton Friedman alapműve (*I. uo.*). Most már senki sem mondhatja, hogy csak rózsaszín-szoclib vagy nemzeti-jobboldali művekből kénytelen tájékozódni.

A baloldaliság körüli általános fogalmi zűrzavar (valamint egy korábbi Kritika-cikkem) ellenére ma már úgy látom, se Nyugaton, se itt Kelet-Európában nincs értelme megmenteni ezt a kiüresedett fogalmat. A történelmi (értsd: megújulni képtelen) baloldalnak nincsenek olyan értékei, amelyeket bármilyen jelzőjű liberális embernek érdemes volna vállalnia. Amit az egészszel szükségszerűen közhelyes módon mondani akarok: az explicit jobboldalisághoz hasonlóan az explicit baloldaliságot is le kell küzdenünk ahhoz, hogy megtörjön e térség több évszázados etatista/feudális/államszocialista hagyománya, teret adva egy egyéni szabadságközpontú, modernizáló, a szó nemes értelmében vett önző és individualista szemléletnek.

Miért búcsú?

„A baloldal meg akarja haladni a mindenkori sanyarú valóságot – ez idáig rendben is volna, ha nem reprodukálná folyton ezt a nyomort” – írtam a baloldal(ama)t búcsúztató publicisztikámban („Forever young”. Magyar Narancs, 1995. október 19.), amely írás kisebb vihart eredményezett baloldali és liberális referenciacsoportomnál egyaránt. A szimpla hitvitákon túlmenően sokan szememre vetették, hogy összemosisom a nyugati és a kelet-európai baloldalt, valamint hogy egy kalap alá veszem a kommunista, szociáldemokrata és anarchista baloldal értékeit, klisékre redukálva tárgyalom őket, csak hogy megszabadulhassak tőlük. A látszat, és a cikk szűkre szabott terjedelme ellené-

Romok kö

Anarcho-kapitalis

re azonban nem leegyszerűsíteni akartam, nem az erőszakos és erőszakmentes, etatista és antietatista, kommunista és szocdem baloldal morális összemosisa volt a célom; és nem is TGM-et követtem (amúgy teljesen tiszteletreméltó) republikánus szabadelvűségé felé.

Három, a baloldaliság lényegét érintő alaptézist próbáltam megfogalmazni, amelyek mindegyike önmagában is elegendő ok lehet búcsút venni egy olyan szellemi áramlattól, amely nem hozzáadott, hanem mindig csak elvett az ember szabadságvágyából.

● Első tézisem a fenti: azzal, hogy a baloldal szükségszerűen újratermeli azt a politikai/gazdasági/szociális nyomort, amelynek kiiktatására egyáltalán színre lép, soha nem a megoldás, hanem mindig a probléma része lesz. „A társadalomnak birtokba kell vennie a tőkét, ami az övé – ha lehet szavazócédulával, ha kell, forradalommal” – bírálja Benjamin R. Tucker amerikai individualista anarchista gondolkodó a baloldali szocialistákat 1893-ban, előre látva azt is: „S ha már egyszer birtokba vette, a többségi elv alapján kell kezelnie legfőbb szervén, az Államon keresztül”. („Államszocializmus és anarchizmus”. In: Anarchizmus.) Így aztán sem a marxista-leninista hiperállamban, sem a szociáldemokrata jóléti leviatán államban (mert a baloldal lényegéből fakadóan mindig álla-

badság és egyenlőség álmának hamis fúziójából adódó idézőjeles „igazságosság” utópiája csak erkölcsi tőkét ad azok kezébe, akik eme utópiát meg akarják valósítani; márpedig a megvalósítás akaratlanul mindig erőszakos, etatista, hierarchikus, nacionalista, azaz: *jobboldali*. A két pólus teljes hasonlóságon megy át; itt elsősorban nem a szokásos balszél-találkozik-a-jobbszéllel-féle totalitarizmus-teóriára gondolok, hanem a baloldali kiindulási pont abszurditásából logikusan következő jobbos torzulásra.

● Harmadik állításom ebből következően (idézve önmagam): „A baloldaliság, etatista vagy államellenes formájában: ugyanannak az egyén-, piac- és szabadságellenes kollektivistá rémálmának a másik oldala, mint a jobboldali, mitikus nemzet/haza/család.” Bár **Eörsi István** válaszcikében bírálta „szentháromságomat”, úgy gondolom, a fogalmak pontos tisztázása után sincs olyan hazai vagy nemzetközi történelmi tapasztalat, amelynek alapján politikailag, vagy pláne morálisan fenntartható volna szabadság és egyenlőség *egyidejű* követelése; márpedig ez az egyik, a világot halomra döntő ideológia, és ez a baloldaliság leglényege. Ettől viszont szeretnék elkészönni. **(Eörsitől)** természetesen nem, hiszen ő túlságosan is szabadságszerető ahhoz, hogy igazán baloldali legyen.)

Miért a baloldaltól?

Először is azért, mert a jobboldaltól nem kell elbúcsúznom, lévén mindig is gyűlöltem, a baloldalt is éppen azért búcsúztatom, mert olyan kísértetiesen emlékeztet rá.

Amióta az ember kevesebbet keres embertársánál, tehát több száz éve, benne él a vágy, hogy ezt a pénzt elvegye a gazdagabbtól, és magára, vagy a még szegényebbre fordítsa. Az „igazságosabb” társadalom megvalósításának vágya mindeddig három dolgot jelentett: vagy naiv, jó szándékú, ártalmatlan álmodozást (az antietatista, tehát *atipikus* baloldalnál, mint például az anarcho-szocialistáknál eleve be volt kódolva az utópia sikeretelensége); vagy önkéntes, erőszakmentes, de zárt, aszketikus kisközösségi létet (mint az izraeli kibucok és a nyugati ökokommunák esetében); vagy (és ez a *tipikus*, etatista baloldal) a többségi társadalom hatalmi erőszakkal való boldoggá, azaz „igazságossá” kényszerítését.

A korai kereszténységtől kezdve a francia forradalmon át az állami „szociális biztonságot” hirdető Ferge Zsuzsáig baloldalnak, és ezzel párhuzamosan morálisan *jónak* számít az, aki a társadalmi egyenlőség híve, gondol a másikra, tesz a nyomorgókért és az elnyomottakért. Ez szép dolog, rendben is volna, ha e segítség mindig önkéntes és civil volna, nem pedig közadókból finanszírozott központi kormányzati politika. A nem civil „önzetlenség” hazug éthosza megeremtette a szociálisan érzékeny emberek monopóliumát, akik a mi pénzünkönkben ugyan, de helyettünk nagylelkűek, anélkül hogy elárulnák, adónk nélkül miből finanszíroznak szociális érzékenységüket, és mit értenek pontosan társadalmi igazságosságon. Baloldalnak lenni mindig is erkölcsösnek számított egy olyan kultúrkörben, ahol az egyén az évszázados klerikális-feudális tradíciók miatt semmit, a közösség, a család, a nemzet mindent jelentett.

mot hoz létre, leszámítva az anarcho-szocialistákat, akiket külön tárgyalok) nem szabad emberek döntenek a „köz” vagyonáról, hanem államosított, tehát politikailag elnyomott, gazdaságilag kemény adókkal sújtott polgárokkal szavaztatják meg az állítólagos „közjót”.

● Másodsor: azt állítom, hogy (talán az 1936/39-es katalóniai forradalmon kívül) nincs, soha nem is volt „emberarcú szocializmus”; a sza-

zt a kövek

úcsú a baloldaltól

Ha majd az elszánt rendszeretőknek sikerül a világot halomra dönteni A romok közt csak néhány reszkető fejű öreg anarchista keresi könnyes szemmel az egymáshoz illő köveket.

A klasszikus liberális, libertariánus gondolkodónak, Friedrich August von Hayeknek persze igaza van: senki, a legvadabb kommunista sem olyan naiv, hogy az abszolút egyenlőségben higgyen; de nem is állnak meg a kiindulás jogegyenlőségénél, hanem továbbmennek, és elkezdnek előbb igazságságot méricskélteni, majd igazságot osztani. Ehhez persze apparátus kell; a szabadság/egyenlőség/testvériség hármasszavából így lesz jó esetben magas adókkal finanszírozott állami újraelosztás, rossz esetben a mindenkori lecsúszottakra hivatkozó politikai osztálydiktatúra: mindkettő a baloldali politika állandó, tipikus és kiirthatatlan végterméke, még akkor is, ha a baloldaliság definíciójához nagylelkűen hozzábiggyesztjük a „társadalmi haladást”, a „szolidaritást” és a „kizsákmányolás megszüntetését” mint általa vállalt és rendszeresen újraértelmezett értékeket. A baloldal (amely szinte mindig értelmiségi, nem pedig munkás-bázisú; egy munkás, akkor is, ha vörös zászlók alatt masíroz, mint Franciaországban, inkább jobboldali ösztönlény) azonban ezen értékek zászlóra tűzésével állandó infantilizmusban, végtelenített gyerekkorban tartja az általa vezetett/megadózottat társadalmat: te nem tudod, mi a jó neked, ezért majd mi megmondjuk, megtervezük úgy, hogy felebarátodnak is jó legyen; ja, és persze a számlát is ti álljátok.

Hayek az *Út a szolgáshoz* című alapműben mutatta ki, miért vezet a gazdasági tervezés szükségszerűen szocialista elnyomáshoz: „Ha valaki az összes gazdasági tevékenységet ellenőrzése alatt tartja, akkor összes célkitűzésünk eszközrendszerét is ellenőrzi, ennél fogva arról is döntenie kell, hogy szükségleteink közül melyeket lehet s melyeket nem lehet kielégíteni.” (Hayek, 1991.) Az eszmék, a hit világát, a nők testét és a politikai akaratot uralni próbáló konzervatív jobboldallal szemben a baloldal mindig is a gazdaságot akarta kontrollálni, kiindulva abból, hogy egy általa kreált társadalmi igazságosság kép alapján joga van Robin Hoodként a „gazdagtól” elvenni, a „szegényeknek” adni, kiiktatva az adományozás önkéntességét. A baloldali, adóztató állami politika: a szervezett rablás és kizsákmányolás legmagasabb foka, amely politikai uralom annyiban, amennyiben megfoszt engem a megkeresett pénzem feletti szabad rendelkezéstől. Egy szabad társadalom megszabadul állandó emancipálótól, és megszünteti a javak nem spontán elosztását. „Nem lehet disztributív igazságosság ott, ahol senki nem oszt el.” (Hayek, 1995.)

Szeretném hangsúlyozni, hogy nem morálisan hozom közös nevezőre a marxista diktatúrát a szociáldemokráciával, amely normális polgári demokráciákban szabadon választható alternatíva. Csak abból az egy szempontból tartom érdekesnek az összehasonlítást, hogy a vélt szociális igazság megteremtése céljából mindkettő gazdasági-politikai uralmat hoz létre vagy tart fenn, és állama általában monopolhelyzeteket teremt, vagy erősít meg korporatív érdekcsoportok számára, így teljessé téve a kizsákmányolást. De csak a marxisták hoznak létre lágereket.

„Ezek most marxista gulágok, vagy orosz gulágok?” – kérdezte a '70-es évek végén André Glucksmann francia filozófussal együtt sok nyugati értelmiségi, Szolzsenyicin híres dokumentumregényének lektűrje után. A válasz valószínűleg: mindkettő. A marxista-leninista alapvetés logikus, szinte természetes végkövetkeztetése a társadalom lágerbe zárása; ily módon könnyű egyszer s mindenkorra, minden külön elméleti vitát mellőzve lezárni a baloldal eme irányzatát. (Mert az elmúlt negyven-hetven év, a termelőkörök államosítása, plusz a politikai terror valóban következő szocializmus volt, rá kellett jönnöm.) A lágér azonban egyúttal az orosz nemzeti-cári hagyomány öröksége is, és e közös hagyomány örökesei most ott menetelnek Moszkvában, kéz a kézben, vörös zászlók és cári portrék alatt.

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül a német példát sem. A németországi szociáldemokrácia, és maga Lassalle, mindig is átruházta a szabadságelvet az egyénről az osztály és a nemzet kollektíváira. Otto-Ernst Schüdekopff német történész pedig a fasiszálódó weimari társadalmat elemezve 1960-ban kimutatta, hogy már az I. világháború után alig egy évvel számtalan ideológiai és szervezeti kapcsolat létezett a náci elődei, a forradalmi nacionalisták és a különböző kommunista ifjúsági csoportok, pártok között. Schüdekopff szerint az 1918–1933 közötti időszak a „nemzeti bolsevizmus” térnyerése jellemző, olyannyira, hogy Goebbels egy 1925-ös levelében „szocialista diktatúra” bevezetéséről ír: „A szocializmus a jövő világnézete. Csak nemzetállamokban vezethető be.” Joseph Gabel történész példák sorával bizonyítja, hogy szocialista gondolkodóknál (kezdve az ifjú Marxszal) milyen szorosan összefügg a tőkeellenesség a zsidógyűlölettel. Nyugatalienesség, modernitástól való félelem, antikapitalizmus, *völkische* népközeliség, antiszemitizmus, férfiértékrend és homofóbia, valamint erős birodalmi államban, nagy kollektívákban, osztályokban és nemzetben való gondolkodás: ezek voltak a *Nationalbolschewismus* alapjai, és térségünk immunrendszerét ma is könnyen kikezdeheti ez a vírus.

Nem azt állítom, hogy ez a baloldal. De a baloldal sem mondhatja, hogy ártatlan. Talcán kínálja a társadalom által erkölcsösnek ítélt antikapitalista, egyenlősítő ideáljait, kollektivisták nézeteit a jobboldalnak, amely tekintélyelvű, erőszakos esz-köztárát bevetve él a mindenkori lehetőséggel.

Miért anarcho-kapitalizmus?

Nyugat-Európában válságba került a keynesi szocdem jóléti modell. Kelet-Európában viszont az emberek nagy része vesztésként élte meg a szo-

cialista rezsim bukását, fél a piaci átalakulástól, és a legnagyobb pénzügyi csőd közepette továbbra is az államtól várja szociális gondjainak enyhítését; s minél ügyetlenebbül tesz lépéseket az állam a piac felé, annál inkább. Nem fogadhatjuk el azonban egyszerűen, hogy a keleti utódpartok is csak azt a szocdem jóléti minimumot próbálják nyújtani, mint tették azt nyugati „testvérpártjaik”, mert erre felé más az olvasatja az ilyenfajta etatizmusnak. (Mifelénk még az is másképp hangzik, ha egy szocialista kongresszus végén eléneklük az Internaci-onálét.)

A legnagyobb problémának azt látom, hogy Kelet-Európában az individualista-liberális hagyomány teljes hiánya, a feudális-klerikális-kommunista attitűd mély gyökerei miatt a politikailag mérsékelt szocdem államiség a térség legrosszabb hagyományait: a kollektivizmust, az etatizmust és a polgárok passzivitását konzerválja, anélkül hogy – ismét hangsúlyozom: a mi pénzünket felhasználva – ténylegesen megoldást tudna kínálni bármire.

Az egyenlősítő társadalmi igazságosság megteremtése szerencsére nincs napirenden (csak a szocdem-újraelosztó, amíg keresetünk felét „adó” címén az államnak adjuk), az individuális szabadság radikális kiterjesztése viszont remélhetőleg igen hamar. Legelőször is a stirneri értelemben rehabilitálni kellene végre az *önzést*: természetesen nem a más hulláin való átgázolást, hanem az önös érdek felismeréséből fakadó szabad cselekvést. *Birtoklom önmagamot*, tehát csak nekem van jogom dönteni az életemről, a munkámról, a pénzemről, a testemről – így igazságos. A társadalom valahogyan segít magán, de a sok szociális frázissal ellentétben kevés a valóban individualista *egoista*, aki önmaga vágyait, érdekeit tartja szem előtt, és – szigorúan önkéntes alapon – kész más szabad emberekkel is szövetekezni.

A politikai közélet szabadabb válása óta megfigyelhető az az aligha meglepő trend, hogy mind a parlamenti, mind a parlamenten kívüli civil, alternatív szférában jobbára különböző szintű és minőségű (szocdem, szociálliberális, népi, keresztény) *kollektivizmusok vitatkoznak* egymással, alig hallható egyénközpontú megközelítés; ma még immorálisnak, gátlástalan önzésnek számít az individualizmus, amely erkölcsöt egy olyan baloldali szakmai-politikai közeg határoz meg, amely retteg a piaci viszonyoktól, a versenyszellemű társadalom képétől. Egy szabad társadalom létrehozásához azonban elengedhetetlen a szó igaz értelmében vett individualista erkölcs, egyénközpontú szemlélet kialakítása – moralitás alatt Hayek nyomán elsősorban a „felhalmozott kulturális tudást”, a boldogulási technikák tradícióit értve (Hayek, 1992).

Az 1989-es fordulat legfontosabb eredményét, a civil önszerveződést tekintve nem értek egyet azokkal, akik a társadalom „egoizmusára” panaszkodnak, és a kölcsönös segítséget, a sokat idézett „társadalmi szolidaritást” hiányolják. Aki ilyet állít, nem becsüli sokra azt a társadalmat, amelyért állítólag tenni akar. Kelet-Európában, és különösképpen Magyarországon rendkívül nagy szerepe van a sok civil társadalmi kezdeményezésnek (A. J. Nock kifejezésével: „társadalmi erőnek”), amely a későbbiekben fontos funkciókat vehet át a drágán működő, felesleges és káros „állami erőtől”.

Alapvetően azonban központi uralom nélküli kapitalista viszonyokat kellene végre teremteni:

szociális és ökológiai korlátok nélküli szabad piaccgazdaságot. Rögtön pontosítok is: természetesen felállíthatók ilyen korlátok, de csak, ha azokról a piaci szereplők, a helyi társadalmak résztvevői, szervezetei döntenek. Nem az állam dolga gazdaságirányító, -serkentő, -korlátozó intézkedéseket hozni. A legkevesebb, amit térségünkben az államtól elvárhatunk, hogy radikális gyorsasággal privatizálja, ami egyelőre „az övé”, csökkentse legalább felére az adókat, vonuljon ki a gazdasági, szociális és oktatási szférából, és redukálja önmagát olyan *minimális állammá*, amely csak a polgárok alapvető fizikai biztonságát, valamint a törvény előtti egyenlőségét védi.

Az anarcho-kapitalista filozófia azonban ennél is továbbmegy: azt állítja – és ha belegondolunk, ez semmiképpen sem utópisztikus –, hogy nincs olyan gazdasági, társadalmi vagy igazgatási terület, legyen az rendőrség vagy igazságszolgáltatás, amely egy szabad társadalomban ne működhetne hatékonyabban és olcsóbban privát alapon. Nincs szükség se vasúti, se távközlési, se postai, se semmilyen állami monopóliumra. Nincs szükség szervilitásra nevelő államosított oktatásügyre; a betegeket ellátni képtelen, ugyanakkor elképesztően drága állami egészségügyre; államosított nyugdíj- és társadalombiztosításra; mindezt jóval magasabb szinten (és talán olcsóbban) pótolnák szabadon szerveződő közösségi, egyházi és magániskolák, egymással értünk versengő privát és alapítványi kórházak, önkéntes magánbiztosítók. Csak az átalakulás nyilvánvalóan „piacképtelen” veszteseit (mozgássérülteket, pszichiátriai betegeket) lenne szükséges és fontos államilag ellátni, hiszen ők egyelőre máshonnan semmit sem remélhetnek. Ettől eltekintve azonban nem tudok olyan, ma még állam által ellenőrzött területről, amelyet a „piac plusz civil szféra” formula ne tudna hatékonyabban lefedni.

A lényeg természetesen az önkéntességen van. Csak központi elosztás, gazdasági irányítás nélküli szabad piaci viszonyok iktathatják ki életünkben a különböző politikai és gazdasági monopóliumokat, és garantálhatják kapcsolatrendszerünk, a leírt és le nem írt „szerződések” önkéntességét.

Nem állítom, hogy igazam van. De nézünk vissza az eddigi receptek kudarcára, és fedezzük fel, milyen egyedülálló történelmi esély nyílik ma az újításra, a gazdasági szükségből politikai erény kovácsolására. Nem utópiát hirdetek, hanem megvalósítható, fenntartható szabadságot, az egyén maximális választási jogát, mindarról, ami érinti. „Az egyén csak annyiért felelős a társadalomnak, amennyi viselkedéséből másokat érint. Mindabban, ami csak őt érinti, jogos függetlensége korlátlan. Önmagának – saját testének és lelkének – mindenki korlátlan ura” (J. S. Mill).

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Anarchizmus. Századvég Kiadó, Budapest, 1991.
Anarchizmus ma. T-Twins Kiadó, Budapest, 1994.
Brandis, Kurt: Der Anfang vom Ende der Sozialdemokratie. Rotbuch Verlag, Berlin, 1975.
Friedman, Milton: Kapitalizmus és szabadság. Akadémiai Kiadó, Budapest – MET Publishing Corp. Florida–Budapest, 1996.
Gabel, Joseph: Jobboldali és baloldali zsidóellenesség. MTA, Budapest, 1955.
Hayek, Friedrich A.: Piac és szabadság. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995.
– Út a szolgáshoz. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1991.
– A végzetes önhittség. A szocializmus tévedései. Tankönyvkiadó, Budapest, 1992.
Mackay, John Henry: Der Freiheitssucher. Verlag der Mackay-Gesellschaft, Freiburg, 1982.
Mill, John Stuart: A szabadságról. Századvég Kiadó, Budapest, 1994.
Nock, Albert Jay: Our Enemy, the State. Fox+Wilkes, San Francisco, 1992.
Rothbard, Murray F.: For A New Liberty – The Libertarian Manifesto. Libertarian Review Foundation, New York, 1985.
Stirner, Max: Der Einzige und sein Eigentum. Philipp Reclam jr., Stuttgart, 1972.

SERES LÁSZLÓ